

тод во имкалар борада мунтозам магалалар, махтублар кезлејриги.

Журналимызын амекдашлары, реддессаја бејата үзвлери партија во һокуматимизин даими гажымына чаваб олараг бундан сонра да өз сәнифаларини лажыгиче јерине јетирчөк, журнални сәнифалариндо бөјүјән өссини абанклар инкыша-

фынз, фаал һајат мөвејинин формалашмасына, онлора рус дилини, Ленин дилини, халглар достлугу во гәрдашлыгы дилини даһа јакшы өјротмаја инкыш верән јүксөк кејфијәтли өзәри-методин материаллары мунтозам шыгландырылма-сына чалышачаг, бу мүһүм ишдо бүтүн гүвә во имкалардан сәмәрәли истифадо едөчөкләр.

Охучу сөзү, охучу арзусу

«Русскиј јазык и литература в азербайджанској школе» журналы республикамызын гејри-рус мектеб-лариндо рус дилини тәдريس едән мүәллимларини өз јакшы көмөкчиси-дир. Онлар азербайчанлы ушагларга бөјүк Ленин дилини дориндан өјрот-мак, дореларини күчүн тәләбләри сәнијәсиндо гурмаг үчүн тез-тез журналга мүрачәт едир, ону сәни-фалариндо дәрч олунан материал-лардан фајдалланырлар.

Әмекдашмыз журналын 35 нә-ләјини гејд едиләјини күнләрдә үч нәфәр рус дили мүәллимин илә кө-рүшүб сәһбәт етмишдир. Онларын һәр үчү Күрдәмир районунда чалы-шыр. 30—40 илдин бәрн тәләјини Азербайчанлы багламыш бу мүәл-лимләр јерин чамаатла гажнајиб-гәришмиш, бурада аял сөвдәти тәмиш, огул-ушаг саһибн олмуш-лар. һәр үчү Азербайчаны өзләри-нин икинчи вәтәни һесап едир. һа-зырда Күрдәмир районо мектеблә-риндо чалышан рус дили мүәллим-ларини 86 фәнән һәмин мүәллим-ларини јетирмисиләр. ССРИ-нин тәш-киланин 60 иләјин илә алағадәр во кич сәслин тәлим-тәрбијәсә саһа-синдо хидмәтләринә көрә һәр үчү Азербайчан ССР Маариф Назири-лијини «Халг маарифи әлаччысы» дөш ишвины илә тәлиф олунмуш-лар. Онлар сизә тәдәим едирик.

Надежда Григорьевна Савченко 43 илди ки, Азербайчанда јашајур. Бу иләр әрәндә Күрдәмир районо-вун бир сывә мектебләриндо мүәл-лим, район халг маариф шөбәсин-до методист ишләјиб. 1946-чы ил-дин бу күндәк район мәркизиндики

1 нөмрәли орта мектебдо чалышыр. Онун сәһәсини «Әмәк ветерани», «Әмәкдо фәргәләнәјә көрә» во ди-көр медаллар бөзәјир.

— Сизин мүәллимлик фәаллјә-тининдо «Русскиј јазык и литерату-ра в азербайджанској школе» журналы нә кими рол ојнајур?

— Бу суала Н. Савченко белә чаваб верән:

— Журнал ишәрә башладыгы вахтдан ону мунтозам сурәтдо мүтә-ләк едирәм. Журналын сәнифалар-риндо дәрч олунмуш материаллар-дан һәм фәални тәдريسиндо, һәм да сәнифәланхарич тәдбирләрдә көмәш истифадо едирәм. Профессор Ч. Бо-даловун, педагожи елмләр һәмнә-ди К. Әлијевин, Азербайчан ССР Маариф Назирилијини инспектору Г. Пашајевини јазылары бизә хусу-сыла чох шеј өјрәдәр. Габаг-чыл рус дили мүәллимләринин өз-ни тәчрүбәләринә дәр јазылары ишәминин муәсир тәләбләр сәнијә-синдо гурмаға көмәк едәр.

Зәја Андреевна Фролова 1946-чы илдин Күрдәмир районунда мүәл-лимлик едир. Бир ил Сығирлы стансијәсиндики орта мектебдо иш-ләјән З. Фролова 1947-чи илдин ра-йонун Карраг көнд мектебиндо чал-ышыр. Әз сәһәсинә үрөкдән ба-лаван З. Фролованын гизмә Светла-на һәсәнәво, кәлини Вера да онун-ла бир мектебдо рус дилини тәдريس едирлар.

— Журналда һәнси нөвәзуларда јазыларын верләмосини арзу едир-синиз?

— «Мүәллимә көмөк», «Мүәлли-мин өзүнчәтәһсилә», «Методикә»

рубрикалары алтындо даһа чох во даһа тутарлы материаллар верлә-моси фәјдалы олар. Мүхтәлиф мөв-зуларын тәдريسиндо дәр ишләмәләр, тәлимни техникни васитәләриндән, хусусыла лингафондан истифадоја дәр јазылар бизә даһа чох ләзәм-дир.

Антонина Александровна Розова Мичуринск Мүәллимлар Институ-ту битирдикдән сонра бир нечә илә Туркменстан ССР-ин Мари вәләја-тиндо мүәллимлик едиб. 1986-чы илдин Күрдәмир районундаки 1 нөм-рәли мектебдо дәрс дејир. Бечарыг-лы, ишкүзәр, јарәдичылыгыла чалы-шан бир мүәллим кими тишшир.

— «Русскиј јазык и литература в азербайджанској школе» журналы-нын сизин фәаллјәтининдәки ролу барда нә дејә биләрсиниз?

— Биз мектебдо өз ишәминән дәрс дәмәклә мөһдудлашдырмајур. Азәр-байчанлы ушагларын рус дилини даһа јакшы өјрәномәләри үчүн мүх-тәлиф сәнифәланхарич тәдбирлар тәшкил едирик. Тарихи күнләр, бај-рамлар мүнәсәбәтилә рус дилиндо

сәһәрчикләр кеңирәр, албомлар, стәндлар тәртиб едирик. Белә тәд-бирләрин һазырлајыб кеңерилмә-синдо биз иләк нөвәбдо «Русскиј ја-зык и литература в азербайджан-ској школе» журналына мүрачәт едирик. Бу ишдо «Сәнифәланхарич иш», «Тарихи күнләр», «Хроника» рубрикалары алтындо верләк ја-зылар бизә чох көмәк едәр. Оду-ри ки, журналимизин сәнифалариндо тарихи күнләр во бајрамлар һәггин-дә, сәнифәланхарич тәдбирләр, рус дили күнләринин тәшкил барла-сә јазылар даһа кениш јер верлә-сини истордики.

Һәггиндә гысача сөз аңдығымыз мүәллимләр сәһбәт заманы һәмнә-мин истәјини ифада едән белә бир арзуларын да билдирдиләр: Гој журналын әмекдашлары фајда-лы, кеңиркәш ишләриндо јорулмаг билмәдән чалымосылар, партија во һокуматимизини кәч исләни ком-мунист тәрбијәсин, рус дили тәдريس-ини даһа да јакшылашдырмакоси сәһәсиндо гәршәја гојдуглары хә-зәфаларини һәлләндә јени-јени нан-лијәтләр гәзәнисиләр.

Тәһкид вә библиографија

Дәјәрли тәдгигат әсәри

БУ күн башлыч позифа мектеб-до тәлимни, әмәк тәрбијәсини во мөһәви тәрбијәсини кеј-фијәтлик даһа да јүксәлтмәндән, мектебләрининдә тәлим-тәрбија ишләринин мөзмуи, форма, васитә во методларын тәхирә сал-мадан даһа да јакшылашдыр-мадан, мүәллимләрини јарәди-чы ишләмосли вәлә олмадан во беләликлә да, тәлим-тәрбија ишлә-рини кејфијәтлик партијанын тә-ләбләри сәнијәсинә гәлдирмадан ибарәтдир. Белә бир мүһүм ишдо педагожи вә психоложи елмләрин, бу саһәдо чалышан мүнәхәссәсләрин үзәринә бөјүк вәзифәләр дүшүр. Бу күнләрдә «Маариф» ишријәти тә-рәфәндән бурахылан «Үмүнтәһсилә мектебләриндо тәлим-тәрбија про-цессини тәһкилләшдирләмоси јәл-

лары» адыл ири һәмчәк әсәр лә мәнә бу мәғәддан ирәли кәлиниш-дир».

ССРИ ПЕА-нын һәгги үзү, пе-дагожи елмләр доктору, Азәрбайчан ССР әмәкдәр елм хәлими, профессор Мәһаб Мәһдизәдәнин узун иләрдин бәрн апардыгы әхтәришләр, мүнә-һидләр, мөмчүд алабијәти мунто-зам сурәтдә иләјәјиб үмүмләшдир-мак нәтиҗәсиндә һазырлајыб ишәр етдирәјини һәмин әсәр бу күн халг маарифи во мектеб рәйбәрләрини, чөхминәк мүәллим ордусуну, али педагожи институтларын, унаверситет во педагожи техникумларын мү-

* М. М. Мәһабзаде. Үмүнтәһсилә мектеб-ләринин тәлим-тәрбија процессини тәһкилләшдирләмоси јәллары. Тәһкид «Маариф» ишријәти. 1982. Елм рәдәтә-тору педагожи елмләр һәмнәди В. Ал-ләр.

алли ва талабаларини педагогика, хусуси методика ва психологика елимларини сон каллижэтлари ва муаллавлари на славабландырмага жоуалдынышдыр.

Эсэрин асэс мазийэтлариндан бири ондан ибарэтдыр ки, бурада та'лим-тарбия ишларини дэврүн талабларина мувофиғ гурмағ мағсади наэ мөвчуд адабийэтлада, асэсэн, моркози матбуэтда ишр едилэн асэр ва мағалаларда ирэли сүрүлэн башлыча педагогика проблемалар бағмында охучуға мухтэсэр ма'лумат веридикла јаныш, олар педагогика тэғини сүзкөчидэн чецирилер. Муаллиф тохундуғу проблемни педагогика адабийэтлада јојулушуну педагогика кеңир, бир тисм муаллифларда ели мубалисэја киришир ва өз муаллифларини билдирир. Педагогика проблемларини шэрһинда тэдиги ва табиги характер апарычлығ тэшкил едир. Китабда букүнух мектабларда—сабабини гуручуларында фаал һојат мөвејетини формалашдырылмасы проблемини шэрһи кеңиш јер тутур. Муаллиф педагогика елимларда һаза да чоғ аз ишгиландырылэн бир сире мүтүм проблемларини мазмунуну садач оларат шэрһ етмэксэ кијайэтлэнмир, буларын тэтибиги наэ алағадар мектабларинида, о чүмладэн Азербайжан ССР мектабларинда топ-ланмыш габагчыла педагогика тэчрүбонни үмүмлашдырылб ишгиландырылмасына бөјүк сөј көстөрир.

Муаллиф эсэрин кириш инсэсэсинда чоғ вачиб бир мээсалони —габагчыла педагогика тэчрүбонни маһийэти ва мағсади мээсалэсини шэрһ етмэји гаршыја јојур, бу барада сөјлөмниш мөвчуд педагогика фикрларэ мунасибэтини билдирирэк, белэ бир гэнэзте кэлди ки, габагчыла тэчрүбэ дедикла һеч да һөминше новаторлуғ назарда тутулуур. Белэ ки, ма'лум педагогика һөнгөтларини маһарэтла тэтибиги ва габарығ иттичөлэр элдэ едилмэси да габагчыла тэчрүбэдијр. Ушарэ јүрүмэји өјрөтмэјин илэ мэрһалэси она јеримэји өјрөтмэк олдуғу киши, новаторлуғун илэ мэрһалэси да ма'лум педагогика

һөнгөтларини маһарэтла јеринэ јетиримэсиндэн ибарэтдыр.

Эсэрин муаллифини, ели апаратурасы дигити чэлб едир. Кириш ва иштифад едилмиш адабийэтдан алава доғуға фэсилдан ибарэт олан ва һэр бир фэсил мустэғил бир проблем киши тэдиги едилмэја бөјүк ситијач дујулан бу эсэрин биринчи фэсил «Мақтаблларини фаал һојат мөвејетини формалашдырылмасы» проблеминэ һэср едилмишдыр.

Муаллиф 1979-чу илда Баныда кеңирилэн «Фаал һојат мөвејетини формалашдырылмасы: ма'нави тарбијонни тэчрүбэси ва актуал проблемларинэ һэср едилмиш Үмүмттифағ ели-практик конференция материалларына, бу барадэки асэрларэ тохунур, «ишгилэтини фаал һојат мөвејетини» ақлајышынни маһийэтини арашдырмаға, «фаал һојат мөвејетини» та'рифини дүрүстлэшдырмэја, оғу тамамламаға чэлд көстөрир.

Муаллиф чоғ доғру олан белэ бир иттичөја кэлди ки, фаал һојат мөвејетини ушатлығ дөврүндэн јаранимаға башлајыр. Оғун өзүлу чикки ва орта мектаб јашы дөврүндэ јојулур, јухары ва јеткин јаш дөврүндэ ишгилэ едир, тэжијлэшир, формалашыр. Бу иш икэ, јо'ни мектабларини фаал һојат мөвејетини формалашдырылмасы процесэ билэваситэ ма'нави тарбијонни асэсфэснэ дэхилдир.

Эсэрдэ мектабларини фаал һојат мөвејетини формалашдырылмасынни психологика асэслары ајамилашдырылыр: мектабларини фаал һојат мөвејетини формалашдырылмасынни үч асэс иштигамоти—идрак фааллығ; ичтиман-сүјэси фааллығ; эман фааллығи мөвејетини мүэјјөн едилди, мектаб тәһсилэ икэ оғун асэс вэситэси ва эмили һэсэб едилди.

Јухарыда көстөрилэн иштигамотларини һэр-бири совракы фэсилларда мустэғил шөкилда шэрһ едилди.

Шакирларини идрак фааллығи мөвејетини формалашдырылмасына һэср едилэн икитичи фэсилда муаллиф өз иштигамоти садиг габарат бу проблемла алағадар олан мөвчуд

адабийэти бир нөв сағ-чүрүк едир, идрак фааллығини маһийэти, психологика, фэсэли ва физиологика асэсларини дигити фикри сөјлөјир, та'лим процесини та'рифини верир.

Эсэрин үчүнчү фэсил «Та'лим методларынни јенилэширдирилмасы» адланыр. Бурада муаллиф проблемни актуаллығи, та'лим методу иштиғиш, оғун та'рифэ ва с. мээсаларла бағам мухталлиф ақилларини, о чүмладэн С. Л. Рубинштейн, Г. С. Костјук, Д. И. Лордживандзе, Е. Ј. Голант, Б. П. Јесипов, М. Н. Святкин, И. Ј. Лернер, Ј. К. Бабаевски, М. И. Маһмутов ва башгаларынни фикрларинэ мурачист едирэк та'лим методуну верилэн та'рифэ ва та'лим методларынни тэснифатыни дегитлэширмэја чэлшыр.

Китабин дөрдүнчү фэсил «Фонларарасы алағани тэжијлэширмэ јоллары» адланыр. Бурада муаллиф проблемни актуаллығини көстөрир, үмүмтәһсил мектабларини тэчрүбэсинда оғун мувофиғијјэтла һојатэ кеңирлэмэсиндэн атрафлы баһс едир, күлли ишгиларда мээсаллар кәтирир. Бу инсэсэда муаллифини ирэли сүрүлу нэзэри мээсалэ да марағлыдыр. Ән башлычысы булу ки, бу мээсалэ наэ мошгул олан дикәр тэдигитчыллардан фөргил оларат М. Мейдзэдэ фонларарасы алағани дикәтик принциплар категоријасына аңд едир. Белэ ки, фонларарасы ва фөдэхил алағэ та'лимни дикәр он'анави принциплариндан, мээсалэн, елилик, системелик, эјанлик ва саярла һеч да аз аһамийэтил дејил. Нам да бу мээсалэ педагогиканын методологика асэсиндан, диалектик материализмин «шөјлэр, һадисалэр бир-бирла алағадардыр, бири дикәри үчүн шөртдијр» гапуунуздан доғур ва һеч да јени мээсалэ дејил. Мектаб тәһсил тарихинда буну ишгилэришэ аз-чөх раст кәлирик. Мээсалони белэ чидэн јојулмэси икэ һојатын талабшын, үмүмтәһсил мөвчэбинни артмаға олан асэсфэслариндан ирэли кәлир.

«Шакирларини мустэғил иш» адланэн бешинчи фэсил да педаго-

гика елимнида јени проблем дејил ва муаллифин ачығ етираф етиди киши, конун мүэјјөн мејданчыкыма ва иштифатэмо тарихи вердыр. Китабда проблемни бу күн үчүн актуаллығи ва оғун маһийэти чоғ доғру ва дүзүн мүэјјөн едилмишдыр. Оғрада дејилди: «Иштиқарларини мустэғил ишгилэн сөһбөт кәлирик, чоғуна эл кәлир ки, бу јалмыш дэрсни ирәк наһфаларини наэ алағадардыр. Бу чүр дүшүнмэк сәһабәр. Мустэғил иш бағмында белэ тәсөввүр кеңиш та'лим системини галығи һэсэб етмэк олар. Бизин үмүмтәһсил мектабни икэ эман, планетлик мектаб олдуғу үчүн бурада сөһбөт шакирларини һам да эман бечарығи ва ирәлишларини мустэғил ишгиләширдирилэн, е'малатханаларда, мектабларини саһабәрда, мектабларарасы тәдريس-иштифалат комбинатларинида эман ишларини мустэғил јеринэ јетирмәкдән, он јени машыларын мустэғил өјрәтмэсиндән ва бүтүн буларын иштиғишда гаршыма дуран асэсфәларини мустэғил һаза етмәлариндан, характерини мүһүм аһамоти олан мустэғиллијја дәрһиндан јениләширдирилэн хедир. Мәһз она керэ да бу проблем ишгиләшир актуаллығи кәсб едир, оғун һам назарини, һам да эман оларат һаза едилмэсини сүр'әтләндирик гаршыма дүрүр» (сәһ. 170).

Муаллифини чоғ һағлы оларат гејд етиди киши, бу барада хөјил һөдсэ гөзет ва журнал мағлэси чәп едилмэсини, диссертасиялар муаллифэ олунмэсини баһмајарат, шакирларини мустэғил ишларини тәшкили дикә иштифад едир, мектаб тэчрүбэсини дикә тәтибиги олуур.

Муаллиф бу проблемни тәм һаза етишэји гаршысына мээсэд гејнэсе да, бу саһада ирәли сүрүлэн нэзэри муаллифларини көздән кеңир, онлар һағда фикрини билдирир, он башлычысы икэ рәсүлүлики мектабларини мөвчуд габагчыла тэчрүбэсини ишгиләшир.

Һөмин фэсали он дэјэрли чәһотларинида бири шакирларини мустэғил ишгиләшир психологика ва фэсэли

әсасларынын мүәјјән едилмәсина чәд кәстәрилмәсидир.

Совет педагога олиннин сон һәккәтләриндән бири олан тәлим процесинин тилләрини мұәллифин әрмичә фәсилдә (VI фәсил) шәрһ етмәси охучуја һәким тәсир баһышлайыр. Үмүмтәһия мәктәбләриндә тәлим-тәрбијә процесини тәхминләшдирилмәс һәм дә тәлим процесини (дәрсин) тилләрини јениләшдирилмәс; елим-техники иштиләб вә сәсиәл тәрәттин тәләбләрини сон һәккәтләрини мәктәб тәчрүбәсина кәһиш дәхил әлмәси илә әләгәдәрәдир. Сон вахтлар тәлимнин бир сира тилләри (новләри), о чүмәдән програмлашдырылмыш тәлим, алгоритмләшдирилмиш тәлим, проблемәли тәлим, диференсәл пәјә фәрдиләшдирилмиш тәлим совет мәктәб тәчрүбәсина дә дәхил олмушдур.

Кәстәрилән тәлим новләрини һәр бирини мәһијәтә вә нәзмуну, мейдәлә кәһиш вә һикмәт тарихи, педагога вә психолога әдәбијәтдә проблемни тәдгиги вәзәјјәт, буларын тәтбиги јоллары, бу тәлим новләрини әрмичә-әрмичәдә үстүлүкләри вә әһәм чәһәтләри, һабәтчә мұәллимләрни, һүсусилә дә програмлашдырылмыш тәлим новләрини тәдгигини рәсүмләшдирә һәккәтләри J. Вунҗадовун (Сумгајит шәһәри, 12 нөмрәли мәктәб) вә башгаларынын тәчрүбәләриндән нүмунәләр китабдә мұәфәғәјјәтләни чыармышдыр. Бу материал илә тәһмин олан, орда ирәли сүрүлән мұддәләри вә тәчрүбәни ирәниб јарәдичи сурәтдә тәдгиг етмәјә сәј кәстәрилән һәр бир мұәллимин сәмәрәли иштичәләр әләғәгә ирәкчәдә әмин ола биләрик.

Бу күн үмүмтәһия мәктәбләриндә тәлим-тәрбијә процесини тәхминләшдирилмәс дедикдә, һәр шәјдән әһәл, тәкчә тәлимни дедик, һәм дә тәрбијә процесини әсәс тәшкиләт формасы оларак гәләл дәрсни тәхминләшдирилмәс јоллары һәзәр чәһәд едир. Китабын једдинчи фәсли мәһә бу проблемә һәср олунуб. Азәрбајҗән дилиндә бу проблемә илд һәләли сәһәләли бир

әсәрин әһәдләри тәәсүф доғуур. Мұәллимләрни ештијачыны һәзәрә әләл мұәллиф бу бардә һәм һәзәрә фикир јүрүтмәјә сәј кәстәрилән, һәм дә әз әһәһәсина сәдиг гәләрәк һабәтчәл мәһәтәб тәчрүбәсинадан нүмунәләр вермәклә, бу сәһәдә олан бәхәлуғу бир һәв дәлдурмәгә чалышмышдыр.

Профессор М. Мейдизадә чәх һәләл оларак совет дидактикасынын тәһминмиш тәдгигчәләриндән олан М. Н. Скәтинин дәрсни педагога процесини «һүчәресин», педагогканын «хәјли һәсәс» әдәләндирмәсина ирәд тутмәс дә дедир ки, дәрс булардан гәт-гәт јүксәк һијмәтә дәјәтдир. Дәрс педагога процесини «һүчәресин» јок, «вәзәјјәдир. Би әләб оларак дедирдән ки, дәрс педагога процесини «һәмә»дир. Дәрсдә педагога процесини «хәјли һәсәс» дедик, әсәс һәсәс, бәһләчә һәсәс чәһәләндир. Педагогканын бир ели кими формалашып һәлә систем тәшкил етмәдәји бир заманлар онун дидактика әһә әһәндә иштијач етмәси һеч дә тәсәдүфи дедилдир. J. А. Коменскунин «Бәјүк дидактика»сы буна сүбүтдур. Бу чәһәтдән дәрсни сәмәрәлијини әртирмәк, һәмишә олдуғу кими, бу күн дә әләғәдәр елмәләри, бу сәһә илә мәшуғул олан тәдгигчәләрини вә практик мұәллимләрни һәр һәмәсинадә тәтијјәтлә дурур. Дәрсни әрди-арасы нәһилмәдән тәхминләшдирилмәс дәнм иштијач етмәкдә олан иштијач һәјәтәни тәһминләшдирә тәләбдир.

Һәггәндә дәншәдигымыз һәмни китабдан охучулар бу мәсәләјә дәнр, һәбәлә «мүәсир дәрс нәчә әләмәлдир», «нәчә тәшкил олунур» суалларына әтрафли чәһәб тәһп биләләр.

Мұәллифин дәрсни тилләрини вә гурулушуна әнд мұәһәзәләри вә мөһәҗи дә мәһәтләдир, охучуну дүшүмәјә вәдәр едир. Дәрсни нәзмунун јүксәк идеја-сәјәс сәһәјјәсини тәһмин едилмәс, онун дидактик әсәсләрини мүәјјән едилмәс, дәрсдә тәлимни тәһпәл вермәклә иштијач етдирчә вә тәрбијәдичи функијяларынын тәһмин

едилмәси, тәлим материалын һәјәтлә смх әләғәләндирилмәси, дәрсдә әһәсәләл әһәлә-руһијјәнин јарәдмәс, тәлим процесини иштијачләндирилмәс, биләји һәсәбә алынмәси вә һијмәтләндирилмәс кими вәһиб педагога проблемәләри, тәлим привәсипләрини гојулушу вә әсәсән, мұәфәғәјјәтлә һәләл китабын мәһијәтләриндән һәсәб едилмәлидир. Мұәллиф бәзән һәмәјә мәһүм олан һәғәгәләри, классик педагогканын бәһләчә мұддәләрини дәнр-дәнр шәрһ еләрән ону сәдәкә оларак охучуја бир дәһә хәтирләтмәк, чәһәһиш мұәллимин әрдуәсуну дигәтәни мұәллиф үсүл вә вәһәгәләри ештијач етмәклә бу привәсипләри бәһләчәлә һәјәтә кәһишәлә, тәлим вә тәрбијә процесиндә оларә иштијач етмәјә, бир һәв, гүвәләрини сәһәләрәлә әләғә јәнәлдир ки, бу дә китабын практик әһәһијјәтнин әртирәк.

Әсәрин сонунчу әһә фәсли һәмни фәсли бир һәв мәһиҗи дәншәдир. Онлардан бири—сәһәһишчә фәсил мәктәбләрдә иштијач етмәс фәһәли, сонунчу—доғузуғу фәсил илә әһәл фәһәли иштәһишчә формалашдырылмәс мәсәләләри һәср еләһишдир. Бурадә дә мөвчуд әдәбијәтдән чохлу мисәл кәһишдир, мәктәб тәчрүбәсина һәср едилмиш мәғәләләр, дәнр һәсәбәт һәккәтләри сәһәләр кәһиш тәһпәл едир, бир сира фәһәли мұәһәзәләр сәһәләндир, тәһпәләр ирәли сүрүлүр.

Фикримиз үмүмләшдирәрәк гәјә етмәк иштәдир ки, әсәр һабәтчәл шәһәр вә кәнд мәктәбләрини тәчрүбәсә илә әһәһишдир. Китабын мұәһәлиф фәһәләриндә иштијач етдирилән тәчрүбә һәм партија кәстәришләрини, һабәтчәл педагога мұддәләрини тәдгигинә нәчә һәләл оларға, јүксәк вә сәһиш иштијачәлә әләб етмәји кәстәриш, һәм дә мөсбәт нүмунә кими мұәллимләрни тәчрүбәдән фәһәләнмәләрини һәзәрдә тутур. Әсәрдә иштијач едилән мәһәләләр дә әһәһишдир. Кәһиш нәһил коммунист тәрбијәсә һәггәндә мәһәһәл-ленинәм тәлим кита-

бын мөһәдәләли әсәсини тәһпәл едир. Сов.ИКП гурулталарынын, Сов.ИКП МК вә ССРИ Нәһәрлә Советини мәһәтәб тәһпәли һәггәндә кәһиш мөһәтәрләрдән әһәһишчә кәһиш кими иштијач едилмишдир. Јери кәһишчә Азәрбајҗән КП гурулталарынын материалларына вә дәнр сәһәләрә мұәһәтә олунмушдур. Классик педагогканын сәһәләл чыарып вә бу һәв әһәләһишчә сәһәләл мұддәләри, совет педагогканын кәһишчәләри олан Н. К. Крупскаја, А. С. Макаренко, В. А. Сухомлинин вә бәһәләрини һәзәрәлә вә тәчрүбәләри мұәллифин дигәт мәһәтәдә олмуш, кәһишчә совет әһәл педагогларынын вә психологларынын һијмәтләри иштијач едилмәс фәһәләһишдир.

Академик М. Мейдизадәнин һәмни әсәри тәкчә Азәрбајҗән педагога елмәс дедик, чәһәһишчә Советләр әһәһишчә кәһиш нәһил тәлим вә тәрбијәсә иштијач едилмәс мәһәтәдә гәјәл совет педагога елмәс јени бир тәһпәдир.

Әсәрин мәһијәтләриндән бири дә психологканын, һүсусилә дә педагога психологканын сон һәккәтләри һәср едилмәс, педагога мұддәләрини психологканын әсәсләрини шәрһ едилмәсдир. Бәлә ки, мұәллиф һәггәндә дәншәдиг педагога проблемләри психологканын әһәләлә һүсусән дигәт јетиришдир.

Академик М. Мейдизадә һәггә оларак кәстәриш ки, педагога проблемләри һәләл бәһәһишчә психологканын бәјүк иштијачәлә мәһәтәдир. О, әсәси сурәтдә гәјә едир ки, һәр фәһәли һәккәтләри психологканын әсәсләрини «һәзәрә алынмәси вә сәһәләлә әһәлә олунмәси тәлим процесини сәһәләләндирәлә бәһләһишчәләри. Сон вахтлардә педагога психологканын оларға дәһә чәх вә дәһә әһәләл иштијачләри бәһләһишчәләри ки, бу дә мұәллимләрә бәјүк кәһишдир. Ләһиш, тәәсүф ки, бу сәһәдә дә һәләл кәһиш (сәһ. 53).

Мұәллиф монографини «Кәһишчә һәсәсинадә, әләчә дә дәнр

Назарија, експеримент və практиканы вайдат елмин методологикясы və методикасынын асасыны ташкыл едир. М. Мейдзаддини бу асерн експериментал талгитат олмасы да, мейз бунун үчүн кениш иккан перир. Китабда «бизим фикринизча», «таклифдориниз» сөзлери мейз чок вахт бейүн чосаретла ирала сурулмун гүмөтла елми фарзиялар вардыр. Биз инанырыг кя, олар истар республиканын педагогалары, астарса да психологаларынын жени талгитатларында өзүнүн парлаг ифадасын талачагдыр.

Гухарыда кестарилан мезиятларин, мөвзу актуаллыгы, гогулян проблемаларин, асасан, догру ва дүмкүн елми-педагожи талкыл ила педагожи ичтиманиятин нәзер-дигретики өзүнө чалб еден бу санбаллы асар, тәссүфф кя, ба'зи гүсурлардан да хали дежелляр. Нәр шейдан авал, бизим фикринизча, асерн гүрулушунда, онун фәсилаларинин мөвчуд ардычлыгында мөнтиги алаго позулур. Фәал һәјат мөвгејинин формаландырылышында бир-бири ила мөнтиги, елми-педагожи və психоложи алагасы олан үч истигамети: едрак фәаллыгы, ичтиман-сийәси фәаллыгы və эмек фәаллыгы мөвге-

јинин ардычыл шәрһ едилмәси јерина дүшорам, фәсилалар ардычыл алаго гырылмалды. Әсерда ситатлар да, фикринизча, чохлур. Китабда мубәһисә догуран ба'зи фикрлар да вардыр. Әсерин корректурасы хүсусилә гүсурлулур. Бурада хейли орфографик сәһаләра јол верилмәшдир. Аз-аз мейдана чыхан белә санбаллы монографияларын ичтик тиражла (чөми 5 мин нүсха) чып олумасы да јакшы һал кими гүмөтландырыла билмәз.

Фикринизче јокулашдырарат гејә етмәлијик ик, академик М. М. Мейдзаддини «Умумтоһсилә мәктәбләриндә тәлим-тәрбијә процесини такминлашдырылмәси јоллары» монографиясы орта və ала илгәси мубәһисәләринин, педагожи ичтиманиятин талабаларинин, холг маарифи ишчиләринин, аспирант və елми ишчиләринин фәјдаланачаглары статусту китаб кими гүмөтла ва дәјерлендир.

Б. ӘНМӘДОВ,
педагожи елмлар доктору, профессор.

Ә. ӘЛИЗАДӘ,
психологика елмлари доктору, профессор.

Бизим иш јолдашларымыз

Ағсаггал педагог

Өмүр тоқо јашла өлчүлүр. О, јола салдыгын нәр күнү, ајы, иккан нечә јашамагыла, нечә «јанмагынла», хагына, вәтәнинә нечә хидмәт еди билмәјинлә өлчүлүр. Бу чәһәтлә өмүрүн 60 илин хәлг маарифини икшишафына, көчә ирәслин тәлим-тәрбијәсинә һәср етмиш республиканын әмәкдар мубәһисә Әли Зәркирәлиний һәјат јолу өз јетирмәләрн үчүн, педагожи сәһәдә чәлшәнләрн һәмәси үчүн әсә өршәкдир.

Әли мубәһисә һәјатинә өмүрн 80 иллик зирәсиндән нәзәр салдыгда һәә шей ајдын көрүлүр: андан олуб һәк адимлар атдыгын

олма чәһәт алыб мәктәба кетдији, голтугунда журнал сифа кирдији, елми ахтарышлар үчүн јухусуә кәчәләр кечирдији нәр күн, ај, ил... Бу күнләр, ајлар, иллар Әли мубәһисә јухәлтиш, өз сәпатини маһир билчисинә, нечә-нечә шакирдн, тәләбонн сәвмилисинә чәлшәмишдир.

Әли Кәзим оғлу Зәркирәли 1902-чи илдә Сәлјан шәһәриндә ананд олмушдур. О һәк тәһсилни бурада рус мәктәбиндә алмыш, сонралар реалли мәктәбдә тәһсилни давам етдирмишдир.

Фитратан мубәһисә бачарымы ва гәбиләјитини мәлик олан Ә. Зәркирәли һәә реалли мәктәбдә охујаркан—1920—1922-чи илләрдә Сәлјан шәһәриндәки 3 нөмрәли мәктәбдә мубәһисәли етмишдир. О мейз бу дөврдә кәчә совет республиканыда сәвәдсәлигын ләгвин угрунда кәдән мубәриздә фәәл иштирак етмиш, Сәлјан шәһәриндә комсомол тәшкилатини јардылмасына хәкк кәстәрмиш, комсомолчулары өз әтрафына топлајыб жени һәјатини дүшүнәләрнә тәрши мубәриздә апармишдир.

Әли мубәһисә өлкәнидә бәш вәрән бөјүк сәсиал-иштисәдә дәјишиликләрдә ајаглашмаг, бөјүјән нәсәдә елмин әсәсләрына дәир даһә дәрнн вә мубәһисә билик вәриш, онләрә марксист-ленинчи дүнјакерүшү ашылмаг үчүн һәк нөвбәдә өз тәһсилни артырмаг гәјәгысына гәлур. 1923-чү илдә Бакијә кәлур, Бурада о, Азәрбајҗан Дәвләт Гидәли Педагожи Институтуну битирир.

Ријализјатини иччалыкларинә дәриндән јиләлән Әли Зәркирәлинин сонракы һәјаты вә фәәлијәти Баки мәктәбләрн илә сых бағлы олмушдур. О, 1923-чү илдән тәсәүдә чәлдигы вәхтә гәдәр Бакидакы 18, 36, 43, 129, 172, 187 нөмрәли мәктәбләрдә мубәһисәли етмиш, тәлим-тәрбијә үзрә директор мубәһисә, директор вәзифәләриндә чәлшәмишдир.

Тәлим-тәрбијә процесини такминлашдырылмәси, шакирдләрә елмларин әсәсләрына дәир даһә дәрнн

билли вәриш, хүсусән елмларин ачары олан ријализјатини онләрә сәвдирмак, тәлим процесн ила тәрбијәни вайдатла кәтүрмәк, јетирмәләрнн әсә совет антандини, кәдәчәјин коммунизм гүручусу, алаулу кәтәрирәрәр вә бәјналмилләли ила тәрбијә етмәк Әли мубәһисә фәәлијәтинин асасы, онун һәјәт ананд олмушдур. Әли Зәркирәли елм вә мәдәнијәтиникин, сәнәјә вә кәнд тәсәруфәтиникин икшишафында бөјүк хидмәтләрә олан, өз мубәһисәләрнә бүтүн алакә гәришисиндә, кәртијә вә һүкүмәтиниз гәришисиндә бәш үчәлигы кәтәриш адаларын бөјүк бир дәстәсини тәрбијә едиб јетидирмишдир. Онун вәхтлә мухтәлиф илләрдә вә мухтәлиф мәктәбләрдә дәрә дәдәји шакирдләри һәмишә, нәр јердә өз сәвмили мубәһисәләрнн аламы иштикар һисси илә чәкир, хош арзуларла јад едиләр. Профессор Мүрәсал Нәчәфәв дәјир: «Әли мубәһисә 50 илдән чохлур таныјарам. Ләкин о тәсәвүрүдә һәмишә 50 ил бујдан әвәл олдугу кими—тәләбкар, шакирдләрнн ати кими сәван, ријализјатини бизим ән сәвмили мошгәләрәриздә чәвирәји бачарак бир мубәһисә кими гәлмишдир. О вәхт биз—мән вә гәрдәшләрым Бәкидакы 40 нөмрәли мәктәбдә охујурду. Атамыз Нәчәфәгулу Нәчәфәв мәктәбин «аталар шурасы»нын (валдәјиләр шурасынын) сәдрә олдуғу һәкк тәз-тәз мәктәбинизә кәлур, мухтәлиф тәдбирләрдә иштирак еләрди. Ә. Зәркирәли илә дөст олдуғуларын олу сәвмишә дәһәт еләрди. Әли мубәһисәни кәлшиш бизим үчүн әсә тој-бәјрам олурду. Биз ону үрәкдән сәвдирдик».

Әли мубәһисәни дәрә дәдәји нәр бир шакирдән сәвмили мубәһисәләрнн үнәвинә бу чүр хош сөвләр ешәтмәк мүмкүндур. Бу да онун бачарыгы педагог вә тәрбијәчә олдуғуну сүбүт едир.

Елми-тәдигат ишнә бөјүк һәвәс кәстәрән Ә. Зәркирәлинин педагоги фәәлијәтиндә ријализјатини тәдриси методикасы мәсәләләри мубүм јер тутур. О, 1949—1954-чү илләрдә